

ХВИЛІ ПОШИРЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ В СВІТІ, ЇХ ВПЛИВ НА УКРАЇНУ

Актуальність теми дослідження. Демократія є складним суспільно-політичним феноменом, процес осмислення якого триває понад дві з половиною тисячі років і досі далекий від завершення. У розвитку цього феномену були різні періоди – як схвалення, так і визнання хибності, як ідеалізація, так і забуття. Все це відбувалося під впливом різноманітних політичних доктрин та ідеологій, які розширювали первинне значення демократії (як народовладдя) та пов'язували його з новими можливостями, покликаними врегулювати вразливі питання взаємодії людини з соціумом та державою. **Об'єктом дослідження** є інформаційна демократія як динамічна характеристика сучасної політичної системи. **Мета дослідження:** проаналізувати реформування та трансформації політичних режимів, а саме демократії у країнах світу та вплив на Україну. Для досягнення мети ми ставимо наступні **завдання:** дослідити історичне становлення демократичного режиму, як домінуючого у світі; вказати роль хвиль поширення демократії в світі та Україні. **Предмет дослідження:** демократичні трансформації на межі ХХ – ХХІ ст. з достатньою підставою претендують на те, щоб розглядатися не тільки як розрізнені внутрішньодержавні явища, але і у вигляді більш загального, що долає рамки окремих держав. З цього часу велике значення для дослідження, як в загальносвітовому масштабі, так і в окремих країнах і регіонах, мають категорії «демократизація» та «хвилі демократизації». На початку ХХІ ст. очевидним стає той факт, що встановлення демократії в тій чи іншій країні не завжди зумовлено процесами. Важливу роль у встановленні демократичних режимів на початку ХХІ ст. відіграють зовнішні фактори. Причому, якщо раніше використовувалася система стимулів, засобів переконання, то тепер формою впливу середовища на демократизацію стає і прямий примус у вигляді політичного та силового тиску. На підставі виробленої політологами теорії (Р. Даль, С. М. Ліпсет, Х. Лінч) ми визначемо демократію як правління політичного прийняття рішення представниками, обраними на конкурентних виборах [1, с. 154]. У зв'язку з одночасним переходом великої кількості держав до демократичної форми правління в 70–90-х рр. ХХ ст. було сформовано поняття «хвилі демократизації» [2, с. 221]. Важливе значення у розробці теорії хвиль демократичного процесу належить американському політологу, директору американського Інституту стратегічних досліджень Гарвардського університету С. Хантінгтону, який у монографії «Третя хвиля. Демократизація в кінці ХХ століття» (1991 р.) проаналізував передумови, хід і перспективи переходу від тоталітаризму і авторитаризму до демократії в світі. Учений у своїй роботі пропонує таке визначення «демократичної хвилі» (або «хвилі демократизації»): «Хвиля демократизації є перехід групи країн від недемократичних режимів до демократичних, що протікає у певний період часу і за чисельністю, що істотно перевершує ті країни, в яких за той же період часу розвиток протікає у протилежному напрямі». На основі аналізу історичного минулого людства він виділяє три хвилі демократизації і дві хвилі відкату [3, с. 219]. Перша хвиля демократизації (1820–1926) означала поширення парламентаризму, багатопартійних систем і загального виборчого права, насамперед у країнах Західної Європи та Північної Америки. Зворотна хвиля (1926–1942) принесла тоталітаризм у різних його формах: фашизм, сталінізм, нацизм і повернення низки країн до авторитарного правління. У період першої хвилі налічувалось 29 демократій, у період зворотної хвилі 12 країн відійшли від демократії. Друга хвиля демократизації (1942–1962) характеризувалася перемогою над фашизмом, антиколоніальним рухом і розвалом колоніальної системи, модернізацією країн, що звільнилися від колоніальної залежності, включно з процесом цілковитої демократизації у деяких з них. У той час існувало 36 демократій. Зворотна хвиля (1960–1976) означала встановлення авторитарних диктатур у низці країн. Від демократії відійшли 6 країн. Третя хвиля демократизації (розпочалася у 1975 р. і триває дотепер) ознаменувалася падінням авторитарних режимів у Греції, Португалії, Іспанії (відповідно 1974, 1975, 1977 рр.). Потім вона охопила Латинську Америку та низку країн Азії. Тут на шлях демократії стали Домініканська Республіка, Гондурас, Перу, Туреччина, Філіппіни, Південна Корея. Нарешті черга дійшла до країн радянського блоку. Комуністичні режими зазнали краху спочатку в Південній та Центральній-Східній Європі, а потім в республіках Радянського Союзу. І хоч деякі дослідники висловлюють думку про настання спаду третьої хвилі демократизації, у більшості країн, котрі покінчили з недемократичним розвитком після 1974 р., демократія все ж таки досягла значних успіхів. У цей період існувало приблизно 40 демократій, а 4–5 країн відійшли від неї [4]. Причини глобалізації світового демократичного, що розширюється, процесу С. Хантінгтон пояснює наступними факторами: 1) Криза легітимності авторитарних і тоталітарних систем; 2) Безпрецедентний ріст світової економіки в 60-і роки, а також ріст утворення і збільшення міського середнього класу; 3) Серйозні зміни в доктрині католицької церкви в 60-і роки; 4) Зміна політичного курсу ведучих світових політичних сил (США, СРСР, Європейське співтовариство); 5) Демонстраційний ефект, посилений новими засобами міжнародної комунікації, а також первісним досвідом переходу до демократії в рамках третьої хвилі, що відіграв стимулюючу роль і служив моделлю для наступних зусиль по зміні режиму в інших країнах (див.: Huntington, 1991, р. 24) [5]. Україна знаходиться на завершених початкового етапу становлення демократичної соціально-правової держави і переходу до втілення принципів та норм Конституції у реальне життя суспільства, держави, кожної людини. Але це бажання далеко не завжди збігається з реальністю. Існує суперечність між продекларованими нормами і реальними можливостями та бажаннями їхнього втілення. До основних причин такої ситуації відносяться: – недостатній розвиток стійких елементів громадянського суспільства; – відсутність необхідної кількості активних соціальних суб'єктів демократичної трансформації суспільства; – недостатній рівень політичної і правової культури, як всього суспільства так і його еліти; – певна безсистемність та неупорядкованість законодавства. Трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні, не слід розглядати в лінійній площині. На мою думку, тут коректніше було б говорити принаймні про два різновекторні процеси. Перший – пов'язаний зі змінами політичних інститутів, суспільної свідомості в напрямі демократизації. Другий – з рухом в зворотному напрямі: збереження і розвиток інститутів авторитарного режиму, процес олігархізації [6, с. 430]. **Висновок.** Значна частина вітчизняних і зарубіжних дослідників констатує: демократія так і не перетворилася на безперечну цінність для більшості українських громадян. « Досвід повсякденного життя не зламав ставлення громадян до демократії як до привнесеної ззовні, не сформувалася віра у здатність демократичних цінностей та інституцій забезпечити участь громадян та обмежити монополію на владу...», - вважає О. Куценко. Невіра в ефективність дії демократичних механізмів в українських реаліях посилюється і внаслідок того, що правляча політична еліта в Україні є доволі закритою групою. Демократичні механізми і на загальнонаціональному, і на місцевому рівнях використовуються доволі часто для обслуговування корпоративних інтересів. Ці чинники підтверджують: політична система України у своїх найважливіших ціннісно-культурному, нормативно-регулятивному, організаційному та поведінковому вимірах залишається демократичною радше за формою, але не за змістом [7].

Список використаних джерел

1. Вайнштейн Г. І. Закономірності та проблеми посткомуністичних трансформацій. Політичні інститути на рубежі тисячоліть. Дубна: Фенікс, 2001. С. 136-170.
2. Шайгородський Ю. Цінності як детермінанти суспільного розвитку / Ю. Шайгородський // Сучасна українська політика. 2012. Вип. 26. С. 219 – 228.
3. Хантінгтон С. П. Третя хвиля. Демократизація в кінці ХХ століття. Лондон: Університетська преса, 1991. 384 с.
4. Особливості та труднощі переходу до демократії в Україні URL: https://pidru4niki.com/16011013/politologiya/osoblivosti_trudnoschi_perehodu_demokratiyi_ukrayini
5. Хантінгтон С. Про хвилі демократизації, їхню сутність URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-7561.html>
6. Раствоу Д. А. Переходи до демократії: спроба створення динамічної моделі / Д. А. Раствоу // Демократія: антологія / упор. О. Проценко. К.: Смолоскип, 2005. С. 583-604.
7. Проблеми демократизації України: теоретичний і прикладний аспекти / С. Бульбенюк URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/bulbeniuk_problemy.pdf